

30. For details, see G. R. Habermas, "Experiences of the Risen Jesus: The Foundational Historical Issue in the Early Proclamation of the Resurrection," *Dialog: A Journal of Theology* 45 (2006): 288–97.

31 Bauckham, *Jesus*, 308.

Replik på N. T. Wright och Gary R. Habermas – nytestamentliga perspektiv

Tomas Bokedal

Lecturer in New Testament vid University of Aberdeen

t.bokedal@abdn.ac.uk

Den kristna tron på uppståndelsen är ett enkelt budskap: "Men nu har Kristus uppstått från de döda, som den förste av de avlidna" (1 Kor. 15:20), "han som den förste som uppstod från de döda skulle förkunna ljuset både för vårt folk och för hedningarna" (Apg. 26:23).¹

Budskapet om korset och uppståndelsen proklamerades av kristna ledare med början från tidigt 30-tal i Jerusalem. Glädjebudskapet – i ordets djupaste mening – har präglat kyrkan och stora delar av västvärlden i snart två tusen år. Trots det har en teologiskt negativ trend under många år format samtidens syn på uppståndelsen. Även om evangeliets centralgestalt förmodligen är den mest kända personen i världshistorien är det långt färre yngre människor som känner till påskbudskapet idag jämfört med för bara en generation sedan. N. T. Wrights och Gary R. Habermas starka fokus på Uppståndelsen erbjuder därför en välkommen respons inte bara på denna kunskapslucka utan också på den utbredda skepsis på Guds ingripande i historien som vår egen tid introducerat.

Som ett slags botemedel mot tre hundra års religions- och kristendomskritik representerar Wrights och Habermas vitt lästa arbeten en av många vändpunkter vi sett nyligen i historiskt-kritiskt tänkande. Med andra ord: från akademien blåser en del varma, uppfriskande vindar för evan-

geliska/evangelikala kristna, och, för den delen, för majoriteten av kristenheten – ortodoxa, katoliker och protestanter.

Wrights viktiga arbete om Uppståndelsen, *The Resurrection of the Son of God*,² från 2003 omnämndes med följande lovprisning av Richard N. Ostling, en av bokens recensenter: "The most monumental defense of the Easter heritage in decades.... *The Resurrection of the Son of God* marches through a clearly organized case that confronts every major doubt about Easter, ancient and modern."³

Inflytandet av Gary Habermas många publikationer i ämnet gör sig också påmint i olika sammanhang.⁴ En ledande röst i den evangelikala världen, Craig S. Keener, sade nyligen att Habermas t o m tar argumenten för klassisk uppståndelse retro längre än Wright och rekommenderade i samma andetag också särskilt Habermas samarbetspartner⁵, Michael R. Licona och hans nyligen utgivna monografi *The Resurrection of Jesus*.⁶ Som orientering i debatten kan nämnas att två av de mer namnkunniga amerikanska bibelvetarna, Craig Keener och Richard B. Hays, beskriver Liconas bok som den hittills mest omfattande behandlingen av historiografiska frågor kring Uppståndelsen.

Innan jag kommenterar Habermas och Wrights artiklar mer i detalj ska jag först nämna två närrelaterade synpunkter på uppståndelsen.

Den första är geografisk. Tron på det övernaturliga, på underverk och i synnerhet på Jesu uppståndelse som problematiska för den kritiske granskaren är långt mer ett specifikt västerländskt än ett globalt problem. Nyligen gjorda undersökningar visar att den västerländska skepticismen är just västerländsk och nutida, och att majoriteten människor världen över inte omfattar vare sig upplysningstidens eller (sen)modernismens kritiska nyanseringar och ideal.⁷ Historiskt och världsvitt sett finns det stor öppenhet för tron på Gud och det övernaturliga, inklusive en ofta enkelt formulerad försanthållande tro på Jesu uppståndelse i Jerusalem runt år 30 eller 33.⁸ Ett än mer specifikt drag är att västerländska bibelvetare – till viss del med rätta⁹ – ofta väljer att inte fullt ut räkna med effekterna av uppståndelsebudskapets potentiella förklaringsvärde i sin historiska behandling av de nytestamentliga texterna.¹⁰ Den kände amerikanske exegeten Dale Allison menar exempelvis att han *i egenskap av historiker* inte kan avgöra huruvida lärjungarnas upplevelser av den Uppståndne var naturliga eller övernaturliga händelser.¹¹ För detta behövs trons perspektiv, eftersom Guds ingripande förutsätts i det senare fallet.

Den andra synpunkten gäller en historiskt mer oapologetisk fåra i Nya Testamentet som får uttryck exempelvis i Jesu ord till Tomas: ”Du tror därför att du har sett mig. Saliga de som inte har sett men ändå tror” (Joh. 20:29; jfr. 6:44 f.). Orden pekar hän mot framtida kristna, som till skillnad från de Elva och Tomas ”inte har sett men ändå tror”.¹² Också för Paulus handlar det inte först och främst om våra argument för kristen tro, även om de också har sin givna plats (1 Pet. 3:15 f.), utan mer om att ha grunden för sin tro i Gud, Anden och Kristusför-

kunnelsen: ”Vi förkunnar, som det står i skriften, *vad inget öga sett och inget öra hört* och ingen människa anat, det som Gud har berett åt dem som älskar honom. Och för oss har Gud uppenbarat det genom Anden, ty det är Anden som utforskar allt, också djupen hos Gud” (1 Kor. 2:9 f.); ”[s]å bygger tron på förkunnelsen och förkunnelsen på Kristi ord” (Rom. 10:17). Vi kan dock notera Paulus apologetiska emfas i 1 Kor. 15:14: ”Men om Kristus inte har uppstått, ja, då är vår förkunnelse tom, och tom är också er tro”.¹³

Replik på Habermas The Resurrection of Jesus Time Line: The Convergence of Eyewitnesses and Early Proclamation

Av Habermas många forskningsprojekt kring Jesu uppståndelse är jag personligen särskilt tilltalad av hans annorlunda approach i den här artikeln med särskilt fokus på tidigkristen kronologi (Habermas tidslinje) och förkunnelse samt samstämmigheten/konvergensen av ögonvittnen. Detta för tankarna till ett par av de senare årens mest omtumlande nytestamentliga forskningsprojekt som koncentrerar sig på ögonvitnesskildringar¹⁵ och tidig högkristologi – iscensatt inte minst av den tyske bibelvetaren Martin Hengel¹⁶. Med rätta betonar Habermas att forskare med väldigt olika inställning till det nytestamentliga materialet i slutänden ändå på det stora hela är överens om grundläggande frågor som rör datering – tidslinjen. Hans konsensusdatering av Matteus och Lukas skulle här kunna justeras till ca. 70-100 e.Kr.¹⁷ När Habermas nämner evangeliernas bidrag, ca. 60-100 e. Kr., kunde diskussionen möjligtvis ha vidgats till att innefatta också tidigare muntligt och skriftligt material som sannolikt använts av de fyra evangelisterna. En av de internationellt mest tongivande svenska exegeterna, Birger Gerhardsson,¹⁸ är läs-

värd i det sammanhanget, liksom också Hengels svindlande analys i ett av sina sista bidrag, "Eye-Witness Memory and the Writing of the Gospels".¹⁹ Att Habermas utelämnar denna komplicerade diskussion är mer än förståeligt och stärker kanske t.o.m. klarheten i hans redan klara framställning.

Spänningen stiger när vi kommer till nedteckningen av Paulusbreven, ca. 50-62 e. Kr. Här väljer Habermas att tillfälligt ansluta sig till den kritiska konsensusuppfattningen bland forskare som håller sex till åtta brev för att vara autentiskt paulinska. Effekten av detta är tydlig: såväl mer som mindre kritiskt orienterade forskare kan enkelt följa argumentationsgången. Resultat: konsensus i fråga om Paulus som ett mycket tidigt vittne till traditionen kring Jesu död och till hans eget möte med den uppståndne Herren. Bekännelsestexten i 1 Kor. 15:3 ff. utgör rättmätigt fokus, och vi kan här följa Paulus genom en av "the most important comments in the entire New Testament" från nedtecknandet i mitten av 50-talet och förkunnandet i Korint ca. år 50-51, tillbaka till Paulus eget mottagande av traditionen någon gång i mitten av 30-talet, eller, om vi förlänger Habermas tidslinje ytterligare ett par år bakåt i tiden, t.o.m. till månaderna omedelbart efter Paulus omvändelse ca. 32-34 e. Kr. En aspekt av detta sätt att argumentera har särskilt betonats av Hengel, nämligen Uppståndelsen som förklaring till den "explosionsartat" uppkomna för-paulinska kristologin under de fyra till fem första åren av kyrkans historia.²⁰ I artikeln inriktar sig Habermas på texter som direkt berör Uppståndelsen, men i det sammanhang som den tidigaste kristologin utgör finns också ytterligare material att tillgå för Habermas tidslinje. Som komplement till Oscar Cullmans utmärkta arbete från 1949, om

de tidigaste kristna bekännelserna, som Habermas hänvisar till²¹ kan nämnas Vernon H. Neufelds mer uppdaterade studie *The Earliest Christian Confessions* och Richard Longeneckers arbeten.²² Habermas understryker med rätta vikten av de tidiga bekännelseformuleringarna som en väg till kunskap om den tidigaste kristna församlingen i Jerusalem. Det kan vara värt att här nämna Paulus påstådda "beroende" – "that he submitted himself", som Habermas skriver – av de ursprungliga apostoliska auktoriteterna vid det Jerusalemsmöte Paulus beskriver i Galaterbrevet 2 med Bauckhams balanseerade förklaring: "This is not inconsistent with Paul's insistence that he did not receive the gospel he preached from humans but through the revelation of Jesus Christ at the time of his call to be an apostle [Gal. 1:11 f.]. It was on the strength of this revelation of the gospel message that he already proclaimed the gospel, with full apostolic authority, in the period before he visited Peter in Jerusalem [Gal. 1:15-19]".²³ I vilket fall är det inte svårt att greppa Habermas betoning av konsensus och handskakning i Galaterbrevet 2:9: Jakob, Kefas, Johannes, Paulus och Barnabas i samstämmighet om evangelieförkunnelsen! Den fascinerande riktning som en del historiskt orienterad nytestamentlig forskning nu går i ges röst mot slutet av Habermas artikel: "An increasing number of exceptionally influential scholars has recently concluded that at least the teaching of the resurrection, and perhaps even the specific formulation of the pre-Pauline creedal tradition in 1 Cor 15:3 ff., even dates to AD 30!"

Det skrivs historia inom nytestamentlig forskning i början på det nya millenniet. Det nya läget gör att behovet att fokusera på Jesu uppståndelse som sådan

är mindre än tidigare. Bibelvetare är fullt upptagna med att söka förstå uppkomsten av kyrkan och den nya tron i sin helhet. Där man tidigare hade decennier och upp till ett eller två sekler på sig att söka förklara utvecklingen av tidig kristologi står den nytestamentliga forskningen nu under pressen att söka förklara mycket av detta – med grund i uppståndelsetron – under loppet av dagar, veckor, månader och år inom en tidig-judisk kontext.

Replik på N. T. Wrights Jesus' Resurrection and Christian Origins

N. T. Wright är en självskrivna aktör i den nya forskningssituation som uppstått, och har själv bidragit med en serie epokgörande publikationer inom både Paulus- och evangelieforskningen. I vår artikel "Resurrection and Christian Origins" kan han naturligt haka på den nya trenden med fokus på dagar/år, snarare än decennier/sekler. Han väljer att ge en grovskiss på vad som hände tre dagar efter Jesu korsfästelse. Insatt i en grekisk-romersk kontext kan Wright enkelt dra slutsatsen att frågan om kroppens uppståndelse inte framträder utanför det judiska sammanhanget och att det judiska materialet både är likt det hedniska, men också olik, inte minst just med avseende på kroppens uppståndelse (Hes. 37 och Dan. 12).²⁴ Den variation av uppfattningar om uppståndelsen som framkommer i den judiska kontexten är emellertid helt frånvarande från den kristna traditionen, som här visar enhetlighet. Grunden till de tidiga kristna bekännelseformuleringarna som Habermas diskuterade i sin artikel finner här ytterligare grund som pekar hän mot tidig-kristen konsensus (Paulus och andra), även med avseende på de troendes förvandling: "resurrection will be an act of new creation, accomplished by the Holy Spirit, and the body which is to be

is already planned by God." Som vi såg redan i de två inledande citaten ovan (1 Kor. 15:20 och Apg. 26:23; jfr. 1 Thess. 4:14) så är Jesu uppståndelse intimt förknippad med de troendes uppståndelse och förvandling. Wright poängterar det nya i detta synsätt gentemot den tidiga judendomen – uppståndelsen av de döda som en enhetlig teologisk händelse i två faser: "first the Messiah, then at His coming all His people."

Ibland visar den rätt ställda frågan oss vägen till de bästa svaren, som här i vår text: "The historian is bound to face the question: once Jesus had been crucified, why would anyone say that He was Israel's Messiah?" Wright drar den rimliga slutsatsen att de första kristna behöll och modifierade den judiska tron såväl på uppståndelsen som på Messias. Precis som Wright ser jag utifrån Nya testamentet lite förklaringsvärde i alternativa teorier som väljer att tolka Jesu uppståndelse som något annat än en historisk händelse som de första lärjungarna menade ha inträffat kort efter Jesu död.

Som med Habermas tidslinje – som för oss tillbaka till händelsernas centrum, Kristus-händelsen – så leder Wright oss tillbaka till samma punkt, "the Event", genom ett exegetiskt legitimt antagande: den välutvecklade teologin och kristologin vi möter redan hos Paulus och som Habermas i den tidiga bekännelsens form härledde till den allra första tiden (ca. 30-35 e. Kr.) är sekundär! Före teologin kom berättelsen om vad som hänt. Och före berättelsen kom Händelsen. Inte ens Jesu uppståndelse ensam kan förklara den explosionsartade utveckling från händelse till berättelse, från berättelse till rik teologisk reflektion, psalmdiktning (jfr. Fil. 2:5-11) och Jesustillbedjan som vi möter i den första kristna församlingen. Den som är intresserad av ett fylligare svar kan

exempelvis läsa Lukas förord (Lukas 1-23) och efterord (Lukas 24; Apg. 1-28) till det som de första kristna såg som grunden för sin tro, Jesu uppståndelse, eller snarare, Jesu död och uppståndelse.

Wright är väl värd att citera i sin iver att länka text – förstådd som något annat än fotografisk beskrivning av det som hänt – och händelse (och vi kan här sätta en tillfällig parentes kring 300 års bibelkritik): ”I suggest, in fact, that the gospel

stories themselves, though no doubt written down a good deal later than Paul, go back with minimal editorial addition to the early stories told by the first disciples in the earliest days of Christianity. They are not the later narrational adaptation of early Christian theology; they are its foundation.” Evangeliernas styrka när vi söker förstå Jesu uppståndelse i förhållande till konkurrerande teorier är här, med Wrights ord, deras ”explanatory power”.

Noter

1. Bibelcitaten i artikeln är från Bibel 2000.
2. N. T. Wright, *The Resurrection of the Son of God*, Christian Origins and the Question of God, vol. 3 (Minneapolis: Fortress Press, 2003).
3. Richard N. Ostling, Associated Press. Citat från bokens försättsblad.
4. Se exempelvis Gary R. Habermas, *The Risen Jesus and Future Hope* (Rowman & Littlefield Publishers, 2003); och ”Resurrection Research from 1975 to the Present: What are Critical Scholars Saying?” *Journal for the Study of the Historical Jesus* 3.2 (2005):135-53.
5. Se Habermas and Liconas gemensamt författade bok *The Case for the Resurrection of Jesus* (Grand Rapids, MI: Kregel Publication, 2004).
6. Privat konversation. Michael R. Licona, *The Resurrection of Jesus: A New Historiographical Approach* (Downers Grove, IL and Nottingham, England: Apollos, 2010).
7. Se Craig S. Keener, *Miracles: The Credibility of the New Testament Accounts*, vol. 1 (Grand Rapids, MI: Baker Academic, 2011), 209-425. Keeners konklusion på sid. 263 är värd att citera: ”What the radical Enlightenment excluded as implausible based on the principle of analogy, much of today’s world can accept on the same principle of analogy. Hundreds of millions of people worldwide claim to have experienced or witnessed what they believe are miracles. Eyewitness claims to dramatic recoveries appear in a wide variety of cultures, among Christians often successfully emulating models of healings found in the Gospels and Acts.”
8. Med Johannesevangeliet – som inte behandlar Uppståndelsen som ett av de sex eller sju tecken utförda av Jesus i Joh. 1-12 utan som kulmen i senare halvan av evangeliet – bör vi förstå Jesu uppståndelse som ett helt unikt Guds ingripande i historien.
9. Jfr. den brittiske nytestamentlige exegeten Graham Stantons kommentar (*The Gospels and Jesus*, Oxford: Oxford University Press, 2002, 2:a utg., 291): ”The early Christian claim was that God raised the crucified, dead, and buried Jesus ‘on the third day’ to a new form of existence, That claim can be neither confirmed nor denied with the use of historical lines of inquiry. Whether it may be accepted as plausible depends both on careful assessment of the resurrection traditions and on convictions about God.”
10. Licona, *The Resurrection of Jesus*, 465-610.
11. Ibid., 632. Dale Allison, *Resurrecting Jesus*, 2005. Jfr. Stanton i fotnoten ovan.
12. Vikten av en historiskt och profetiskt-kristologiskt informerad tro betonas i Johannesevangeliet (t.ex. 1:45; 2:22; 3:10; 5:39, 45-47; 12:41 och 20:9). I dessa avseenden värnar Johannesevangeliet om en välgrundad tro.
13. Vi kan här notera Habermas och Liconas starka (och något förenklade) betoning på fakta: ”What is the ‘gospel’? *Gospel* is defined by a minimum of three essential facts in the book of Acts and Paul’s letters: (1) the deity of Jesus; (2) the death of Jesus in our place; and (3) the resurrection of Jesus.”, *The Case for the Resurrection of Jesus*, 25.
14. Som Habermas skriver inledningsvis, så diskuterar han här inte ”the failure of naturalistic theories to explain the event, historical evidences for Jesus’ appearances, as well as the empty tomb.”
15. Två nutida forskare som betonat vikten av tidiga ögonvittnen bland de första kristna är Samuel Byrskog och Richard Bauckham.
16. Tre personer inom nytestamentlig forskning som haft en viktig roll i den här utvecklingen är Martin Hengel, Larry Hurtado och Richard Bauckham. För en kort översikt på svenska av en central aspekt av denna utveckling se min artikel ”Jesustillbedjan i den första kyrkan – nyckel till kristologin”, *Begrunda* 2012, nr. 2, 24-30.
17. Så exempelvis Raymond E. Brown kritiska standardverk, *An Introduction to the New Testament* (New York: Doubleday, 1997). Någon exakt datering av evangelierna är svår att göra, vilket innebär att vissa forskare föredrar större tidsintervall än de som Brown ger.

-
18. Se exempelvis Birger Gerhardsson, *The Reliability of the Gospel Tradition* (Peabody, MA: Hendrickson, 2001); och hans värdefulla analys av de olika synsätten på evangelietraditionens muntliga trädning före nedskrivandet i evangelierna, "The Secret of the Transmission of the Unwritten Jesus Tradition", *New Testament Studies* 51.1 (2005): 1-18.
19. Uppsatsen är publicerad i Markus Bockmuehl och Donald A. Hagner, red. (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), 70-96.
20. Hengel, "Christology and New Testament Chronology", i idem., *Between Jesus and Paul: Studies in the Earliest History of Christianity* (Eugene, OR: Wipf and Stock Publishers, 2003, 1983), 33 ff., 42 och 44. J.fr. Sid. 39 f.: "Thus the christological development from Jesus as far as Paul took place within about eighteen years, a short space of time for such an intellectual process. In essentials more happened in christology within these few years than in the whole subsequent seven hundred years of church history. Philippians 2:6 ff.; 1 Cor. 8:6; Gal. 4.4; Rom. 8:3 and 1 Cor. 2:7 already bear witness to the pre-existence and divine nature of Jesus and his mediation in creation."
21. Habermas hänvisar till Cullmans arbete som "the best treatment of this subject".
22. Se exempelvis Richard N. Longenecker, red., *Contours of Christology in the New Testament* (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2005).
23. Richar Bauckham, *Jesus and the Eyewitnesses: The Gospels as Eyewitness Testimony* (Grand Rapids: MI: Eerdmans, 2006), 266. Habermas hänvisar till samma sida i Bauckhams studie.
24. Mark T. Finney har tidigare kritiserat Wrights tolkning av gammaltestamentligt material i detta avseende. Se hans *Resurrection, Hell and the Afterlife: Body and Soul in Antiquity, Judaism and Early Christianity* (Durham: Acumen Press, forthcoming 2014).